

Matteo Tiratelli: Vart tog de meningslösa jobben vägen?

[Ur [Catalyst](#), januari 2023. Översättning från engelska, Göran Källqvist.]

I.

Under några år i mitten av 2010-talet arbetade en vän till mig som vikarie på kontor. Hennes agentur skickade henne på arbete under korta skift i olika företag i London, normalt som tillfällig vikarie eller under särskilt intensiva perioder. Förutom att det aldrig stod klart hur mycket arbete som egentligen behövde göras. Osäker på hur hon skulle tillbringa sina dagar, filmade hon sig själv när hon ägnade sig åt olika kontorsuppgifter: snurra på sin kontorsstol, riva sönder blanka papper för hand, snygga till högar av skrivbord på lagret, låtsas svara i en telefon som aldrig ringde, skapa fulländad konst av minttabletter i receptionen. Efter 12 månader med detta hårda arbete utsågs hon av sin agentur till "Årets vikarie".

Det finns en dyster humor i denna meningslösa företagstillvaro, i historier om folk som desperat försöker se upptagna ut medan de kämpar för att komma på vad de antas vara upptagna med att göra; om personer som får betalt för att fylla ett utrymme, se smarta ut, kryssa i rutor; om jobb som medvetet görs dåligt så att någon annan måste komma och ordna upp röran.

Dessa studier i slöseri med tid utgör grunden till en ytterst inflytelserik teori om dagens kapitalism och de meningslösa arbeten den skapar: den teori som förs fram i David Graebers *Bullshit Jobs*.¹ Graeber koncentrerar sig på den själsliga och psykiska skadan av sådana jobb, men det som gjorde boken till en sensation var tanken att "en stor del av arbetstagarna" – Graeber uppskattade det till någonstans mellan 20 och 50% – "anser att de arbetar med uppgifter som de själva anser vara meningslösa".²

Graebers pessimism angående tillståndet för vårt arbetsliv förvandlades till en teori med hjälp av två specifika empiriska påståenden: för det första att antalet meningslösa jobb ökar snabbt, och för det andra att dessa jobb är särskilt vanligt förekommande inom den nyliberala företagssektorn. Men som jag ska visa nedan verkar inget av dessa påståenden vara sant. Istället visar statistiska bevis från en rad utvecklade ekonomier att det Graeber kallar "meningslösa jobb" i själva verket är vanligast bland dåligt betalda, osäkra kroppsarbeten, och att de under de senaste decennierna verkar ha blivit färre.

Men istället för att hylla det faktum att så många av oss verkar älska våra jobb, tror jag att vi kan rädda Graebers centrala insikt att det finns djup klyfta mellan de jobb många av oss utför och det allmännas bästa. För att göra denna tanke rättvisa måste vi överge Graebers subjektiva definition av "meningslösa jobb". Istället inleder jag med en verklig materialistisk analys av hur dagens kapita-

---

1 David Graeber, *Bullshit Jobs: A Theory*, New York: Simon & Schuster, 2018.

2 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 26.

lism har omvandlat våra jobb. Våra arbetsliv är fulla av meningslöshet. De förtärs av byråkrati, våra chefers besatthet av kontroll, och riktas in på mål som ingen frivilligt skulle välja att sträva efter. För att förstå hur detta uppstod behöver vi gå långt utöver Graebers teori, Men det låter oss också förverkliga hela potentialen i hans upplivande fråga: varför lägger vi så mycket energi på arbeten som inte bidrar till samhällets övergripande nytta.

II.

Graebers påstående att 20-50% av jobben är meningslösa grundade sig på en undersökning av YouGov, som frågade om folk ansåg att deras arbete ”ger ett meningsfullt bidrag till världen”. Under de senaste 7 åren har YouGov ställt denna fråga två gånger i USA och en gång i Storbritannien, och varje gång var resultatet tydligt: mellan 20-40% sa att deras arbete inte gav något meningsfullt bidrag medan ytterligare 10-20% var osäkra.

Figur 1. **Belägg för ”meningslösa jobb” i Storbritannien och USA**

Tycker du att ditt arbete ger ett meningsfullt bidrag till världen eller inte?

Det gör det	Osäker	Det gör det inte	
50%	13%	37%	Storbritannien (2015)
59%	17%	24%	USA (2015)
55%	23%	22%	USA (2021)

Data från YouGov. Alla procenttal är viktade.

Det är lätt att inse varför en del personer beskriver sina arbete i dessa ordalag, och Graebers bok är full av historier om meningslöst arbete. Betsy tillbringar sina dagar med att intervjua boende på vårdhem och fyller i formulär som räknar upp vad de föredrar att göra som rekreation. Formulären matas därefter in och ”glömts genast bort för gott”.³ Ben har 10 personer som arbetar för honom, ”men vad jag kan se”, säger han, ”kan de göra allt arbete utan min övervakning. Min enda funktion är att ge dem arbete, som jag antar att de personer som faktiskt skapar arbetet själva kunde göra.”⁴

Men även om ingen förnekar att dessa jobb existerar, har många varit skeptiska till hur utbredda de är. Och under de senaste åren har det dykt upp en liten grupp samhällsforskare som alla har försökt bevisa att Graebers ”icke-akademiska tes” (som de envisas med att kalla den) inte klarar av en granskning.⁵

Denna kritik baserar sig på två statistiska källor. Den första är International Social Survey Programme (ISSP), som sedan 1989 har frågat arbetare i hela världen hur mycket de håller med om eller är oense med påståendet ”Mitt jobb är till nytta för samhället”. De senaste data vi har är från 2015, och resultaten ligger tydligt i nedre delen av Graebers siffror: i Storbritannien var bara 30% oense med eller osäkra om deras jobb var till nytta för samhället. I USA var den siffran ännu lägre, just över 20%.

Mer bekymmersamt för Graeber är att den andra gruppen data som hans kritiker använder – Euro-

3 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 45.

4 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 51.

5 De två ledande kritikerna är Robert Dur och Max van Lent, ”Socially Useless Jobs”, *Industrial Relations* 58, nr 1, januari 2019, och Magdalena Soffia, Alex J. Wood och Brendan Burchell, ”Alienation Is Not ’Bullshit’: An Empirical Critique of Graeber’s Theory of BS Jobs”, *Work, Employment and Society* 36, nr 5 2021. Båda artiklarna har citerats utförligt och fick positivt mottagande i affärspressen.

pean Working Conditions Survey (EWCS) – anger ännu lägre siffror. Där är antalet europeiska arbetare som säger att de bara ibland eller sällan ”har känslan av att göra ett nyttigt arbete” mindre än 20%. Om vi koncentrerar oss på de ursprungliga 15 länder som utgjorde EU sjunker den siffran till 14%.

Det går alltid att käbbla om resultatet från den här sortens undersökningar. Det är särskilt värt att notera att EWCS inte säger något om *vem* arbetet är till nytta för, medan YouGov:s och ISSP:s frågor nämner en del om en bredare samhällsnytta. Det är att lägga ribban högre, troligen närmare andan i Graebers kritik, och kan förklara varför andelen meningslösa jobb är lägre i just EWCS’ undersökning. Men oavsett hur man vänder på data verkar det uppenbart att andelen personer som ”anser att de arbetar med uppgifter som de själva anser vara meningslösa” ligger i botten på Graebers bedömning. Det betyder inte att det är meningslöst att studera fenomenet med jobb som är meningslösa. Men det ifrågasätter påståendet att de fångar något nytt och viktigt om arbete i dagens kapitalism.

Men Graebers teori baserar sig inte bara på hans bedömning av hur många som upplever att deras eget arbete är meningslöst. En viktig del är hans påstående om den *sorts jobb* som folk tycker är meningslösa. Graeber ger många exempel: lobbyister, politiska konsulter och PR-specialister; vaktmästare, receptionister och stämmingsmän; försäljnings-, marknadsförings- och annons-specialister; HR-specialister och administratörer; konsulter och företagsadvokater. Han pekar också ut ”informationsarbetare” – administratörer, konsulter, kontorister och bokföringspersonal, IT-specialister och liknande – som ”just den sektor där meningslösa jobb snabbt sprider sig”.⁶

Tabell 1: De tio högst rankade ”meningslösa jobben”

European Working Conditions Survey 2015	International Social Survey Programme 2015
Montörer	Informations- & kommunikationstekniker
Arbetare inom gruvor, byggindustri, tillverkning och transporter	Yrkesutbildade Informations- & kommunikationstekniker
Bönder	Hantverkare & tryckeriarbetare
Sophämtare	Kontorsassistenter
Process- & maskinoperatörer	Livsmedelsarbetare
Gatuförsäljare och liknande & servicearbetare	Arbetare inom gruvor, byggindustri, tillverkning och transporter
Försäljare	Process- & maskinoperatörer
Lantbruks- och skogsarbetare & fiskare	Företagsledare & administratörer

6 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 149.

Kontorister inom kundtjänst	Kontorister
Städare och medhjälpare	Montörer

Dessa exempel passar väldigt bra med Graebers sätt att dela in olika sorters meningslöshet, men tyvärr är de statistiska bevisen mycket oklarare. I ISSP finns vissa antydningar om att informationsarbetare har det lite svårare att rättfärdiga sitt arbetes användbarhet än alla andra.⁷ Men det döljer ett mycket tydligare mönster: de arbetare som mest tvivlar på att deras jobb är samhällsnyttiga återfinns till överväldigande delen inom ”okvalificerade”, rutin- och kroppsyrken.

Detta samband mellan det Graeber kallar ”skitjobb” och en känsla av meningslöshet är ännu mer uttalat i data från EWCS. Där är de personer som mest sannolikt beskriver sina jobb som meningslösa städare, bönder, maskinoperatörer, sophämtare, försäljare och kontorister. EWCS visar också att det i länder som Storbritannien är mindre troligt att informationsarbetare upplever sina jobb som meningslösa än vad resten av oss gör. Slutligen tyder mer noggranna statistiska analyser på att de bästa sätten att förutsäga tvivel på sitt arbetes värde är dåligt chefskap, en toxisk kultur, brist på självbestämmanderätt och dålig lön.⁸

På en viss nivå borde det inte vara överraskande. Om ens jobb är dåligt betalt och man behandlas dåligt, så är det mer troligt att man klagat om det till en främling med frågeformulär. Men om vi på nytt går igenom Graebers lista på meningslösa yrken med dessa uppgifter i minnet, börjar det kännas mindre som en välutvecklad teori och mer som en lista med jobb som Graeber inte tycker särskilt mycket om.

Enligt många förmenande är den viktigaste delen av Graebers teori hans påstående att ”den totala andelen jobb som betraktas som meningslösa av de som har dem har ökat snabbt på senare år”.⁹ Graeber ägnar ett helt kapitel åt att förklara denna historiska trend, och riktar speciellt in sig på nyliberalismen. Enligt hans redogörelse har övergången från tillverkning till utvinning och finansialiserade industrier lett till framväxt av en hel rad meningslösa företagstjänster (som reklam, konsulter och företagsjuridik) och meningslösa kontorsjobb, som till största delen består av att flytta pappershögar från ett ställe till ett annat. Det ska också ha oskadliggjort organisationer som annars kunde ha lett våra ekonomier till mer samhällsnyttiga strävanden, och krossat fackföreningar och vänsterpartier över hela världen.

Tyvärr finns det inga statistiska bevis som stöder denna förmodade historiska trend. ISSP:s data går tillbaka till 1989 och tyder om något på att andelen personer som tycker att deras egna jobb är meningslösa har *minskat* under de senaste 25 åren. Vi får samma resultat från EWCS, som visar att antalet meningslösa jobb minskar mellan 2005 och 2015.

Graebers teori grundar sig på en långsiktig ökning av meningslöshet i ekonomin, med en växande företagssektor som är översvämmad av olyckliga arbetare. Det har varit en enormt inflytelserik karakterisering av dagens kapitalism – men på basis av de fakta som granskats ovan behöver den en grundläggande revidering.

7 Jag följer Graeber så nära som möjligt och kategoriserar ”informationsarbetare” som de vars yrke hamnar under ISCO-kod (International Standard Classification of Occupations) 12 (administrativa och affärschefer), 24 (företags- och administrativa ledare) och 33 (associerade företags- och administrativa ledare). Dur och Van Lent drar liknande slutsatser, se ”Socially Useless Jobs”.

8 Se Soffia, Wood, och Burchell, ”Alienation Is Not ‘Bullshit.’”

9 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 145–146.

Figure 2. Bullshit Jobs in Developed Economies

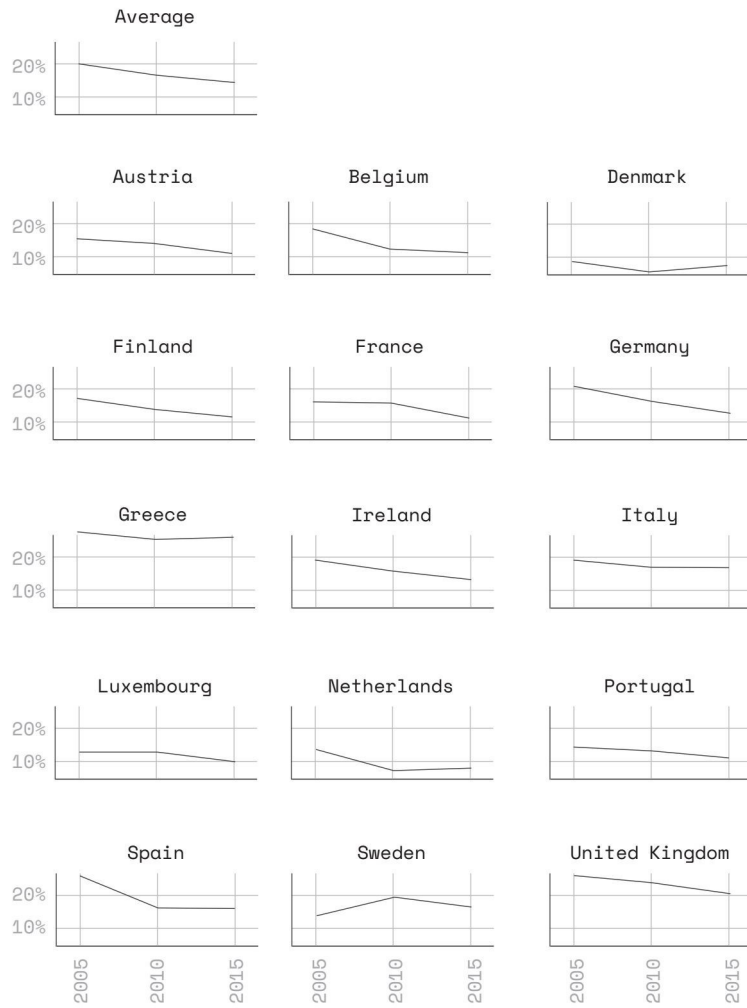
Proportion who disagree or are unsure that their job is useful to society:

Data from the International Social Survey Programme. All percentages are weighted.

Figure 3. **Bullshit Jobs in Western Europe**

Proportion who rarely or sometimes have the feeling of doing useful work:

Data from the European Working Conditions Survey. All percentages are weighted.

III.

Bristen på data som stöder en del av Graebers centrala argument återspeglar ett mycket mer djupgående problem för hans teori: hans uttryckligen subjektiva definition av ”meningslösa jobb”. Graeber börjar med personer som betraktar sina egna arbeten som meningslösa. Det är en användbar utgångspunkt för honom eftersom den ligger i linje med det grundläggande anarkistiska antagandet att arbetare förstår sina egna arbetsplatser och värdet på sitt eget arbete, vilket också gör det möjligt för honom att rikta in sig på den psykologiska effekten av att tvingas göra arbete som man tycker är meningslöst. Det kan vara en intressant forskningslinje i sig själv. Men som utgångspunkt för en teori om den nutida kapitalismen skapar antagandet att det finns ett samband mellan känslan av nytta och ett arbetes verkliga funktionalitet allvarliga problem.

Den första frågan är kunskapsmässig, nämligen om folk känner till sitt arbetes verkliga värde. Det är det argument som affärspressen tog till i sin kritik av Graeber. Den moderna ekonomins komplicerade natur, sa den, gör det omöjligt för någon att se hur deras lilla, specialiserade roll passar in. Men från *Economists* höga berg går det tydligt att se systemets skönhet.¹⁰ Graeber har inget direkt svar till de som föredrar den sortens uppifrån-och-ner bedömning av ett jobs värde. Istället förlitar sig hans resonemang på att (med stöd från några få utvalda anekdoter) satsa på att personer som har den sortens jobb som han tycker är meningslösa faktiskt håller med honom. Han antar, för att säga det rent ut, ”att lobbyister och finanskonsulter faktiskt till stor del är medvetna om sin meningslöshet”.¹¹ Men det argumentet är inte lätt att vidhålla när man inser att de jobb som människor har en benägenhet att beskriva som meningslösa inte motsvarar Graebers lista av parasitära, nyliberala yrken.

Det andra problemet med Graebers subjektiva definition är mer ideologiskt. Eftersom det meningslösa i ett jobb helt och hållet finns i arbetarens sinne, kan inte Graeber skilja mellan de två olika sorternas meningslöshet som uppstår från hans exempel: en kontorsvikaries jobb utan något att göra, och de jobb som arbetarna inte tycker har något samhälleligt värde. Ta Jack som anställdes av en börsmäklare för att ringa upp äldre handlare och erbjuda

”gratis forskningsmaterial om ett lovande företag som är på väg att offentliggöras”, och betona att jag ringde å en mäklares vägnar... Resonemanget bakom det var att den möjliga kunden skulle tro att mäklarna var skickligare och mer professionella eftersom de var så himla upptagna att tjäna pengar att de behövde en assistent för att ringa åt dem. Det fanns bokstavligen inget annat syfte med det här jobbet än att få min granne mäklaren att verka mer framgångsrik än han faktiskt var.¹²

Jack är sysselsatt på jobbet. Han förstår vitsen med sitt jobb. Och om mäklarens plan fungerar är den en förnuftig åtgärd i finanssektorns profitjagande logik. Problemet är att Jack inte värdesätter den.

Men Graeber är egendomligt motvillig att beröra frågan om samhälleligt värde. På bara drygt 10 sidor avvisar han själva möjligheten att utveckla ett absolut mått av det allmännas bästa, och hävdar att all ”nytta” i grund och botten är subjektiv, att de flesta ”behov bara är andra människors förväntningar”, att ”värden” inte går att mäta och jämföra och att de är ”oklara”, ämne för ”ständiga

¹⁰ R A, ”On ‘Bullshit Jobs’”, *Economist*, 21 augusti 2013.

¹¹ Graeber, *Bullshit Jobs*, s 12.

¹² Graeber, *Bullshit Jobs*, s 31–32.

politiska diskussioner” och ”mer troligt grundar sig på någon sorts magkänsla än något som [vi] kan uttrycka exakt”. Sedan lägger han fram en kort sammanfattning av olika folkliga värdeteorier som hade visat sig under hans samtal med missbelåtna arbetare, och som kulminerar i en grov ”jag kommer att känna igen den när jag ser den”.¹³

Denna ståndpunkt gör att Graeber är farligt utsatt för det gamla reaktionära argumentet, att om man inte gillar det man gör så får man ändra på hur man tycker om det. Utan en objektiv värdeteori kan vi i slutändan inte besvara Graebers kritiker i affärspressen, och inte heller kan vi inse de agitatorkära möjligheterna i hans provokation: hur kunde vi få en ekonomi som skapar så lite samhällsnyttan?

IV.

Graeber är inte den förste som kritiserar kapitalismen för att skapa socialt meningslösa arbeten. I själva verket spelar hans resonemang, i mer materialistisk och objektiv form, en central roll i Paul Barans och Paul Sweezys milstolpe *Monopolkapitalet*.¹⁴ Deras analytiska ramar utgörs av tre sammanhängande trender. Den första är tendensen för det ekonomiska överskottet – som de definierar som skillnaden mellan det som samhället producerar och vad produktionen kostar – att öka. Det beror å ena sidan på att kapitalismen uppmuntrar utveckling och konkurrens mellan företag, som driver ner priserna, samtidigt som å andra sidan företagens monopol håller priserna uppe. Den andra tendensen grundar sig på John Maynard Keynes, och är ”underkonsumtion”. Eftersom kapitalisterna är få till antalet och arbetarna får mindre betalt än det värde de producerar, är inte konsumenternas efterfrågan tillräcklig för att suga upp det ökande överskottet. Det skulle förstås kunna gå till besparingar och investeringar. Men, hävdar Baran och Sweezy, eftersom monopolföretagen har en benägenhet att minska produktionen för att hålla uppe priserna har de redan överkapacitet och därför inga större behov av stora investeringar.¹⁵ Utmaningen vad som ska göras med det ökande överskottet skapar då en tredje tendens: ökande ekonomiskt ”slöseri” i form av meningslöst och improduktivt arbete. En del av det är vad Baran kallar ”räfsa löv”, meningslösa offentliga arbeten som håller folk sysselsatta utan att riskera motstånd från affärsintressen. En annan kategori är militärutgifter som Baran och Sweezy i huvudsak ser som ett verktyg för att försvara amerikanska företagsintressen utomlands. Och den sista gruppen omfattar de socialt onödiga kostnaderna för monopolens konkurrens: ”reklamkostnader + PR + juridiska avdelningar + rysch och psych + *faux frais* [tillfälliga rörelsekostnader] för produkt- och modellförändringar”.¹⁶

13 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 197, 197, 204, 200, 203, 201.

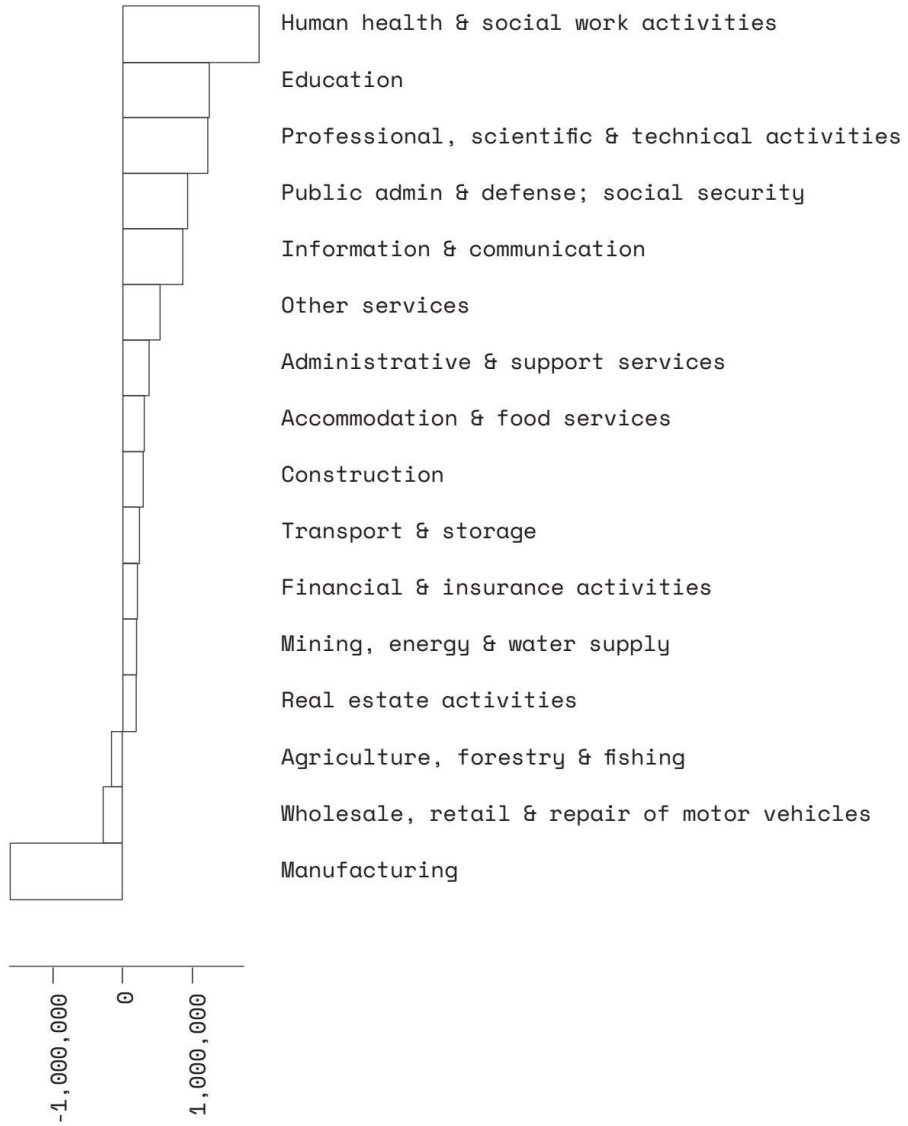
14 Paul A Baran och Paul M Sweezy, [Monopolkapitalet](#), på marxistarkiv.se.

15 En mer allmän underinvesteringsteori hävdar att kapitalister investerar mindre än det socialt optimala (I) eftersom de inte kan garantera att de kommer att kunna ta hem hela vinsten av de framtida avkastningarna på sina investeringar, och (II) för att arbetarna inte har makt att tvinga dem till det. Se Kelvin Lancaster, ”The Dynamic Inefficiency of Capitalism”, *Journal of Political Economy* 81, nr 5, september–oktober 1973.

16 Paul Baran till Paul Sweezy, 2 maj 1960, i ”Two Letters on Monopoly Capital Theory”, *Monthly Review*, 1 december 2010.

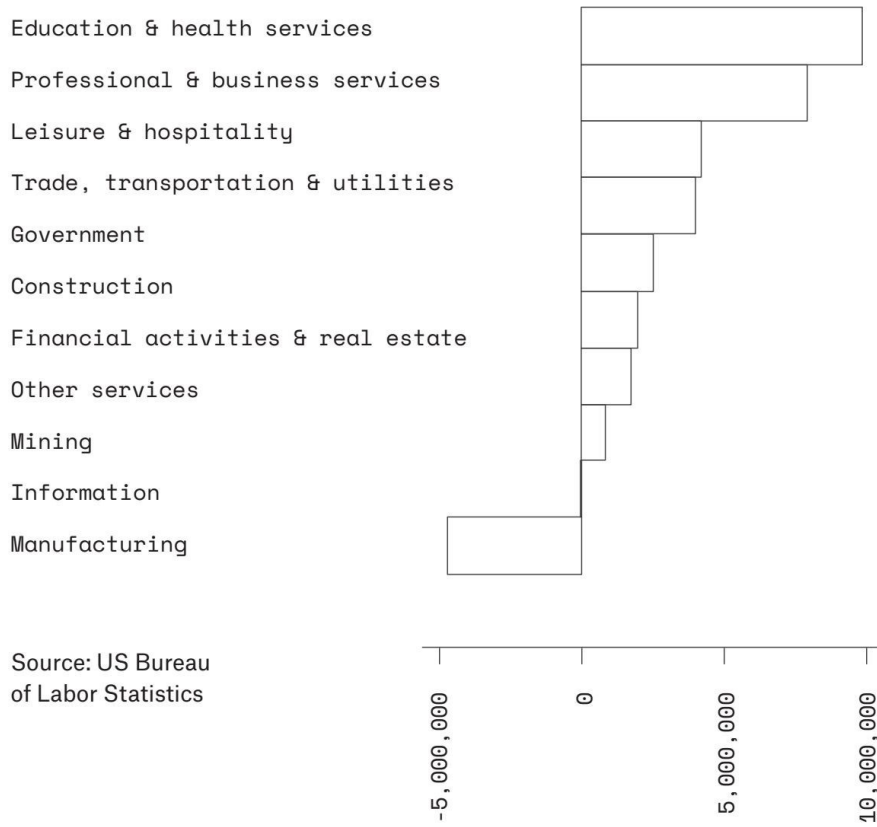

Figure 4. **New Jobs by Industry (UK, 1997-2022)**

Source: ONS EMP13

Figure 5. New Jobs by Industry (US, 1997-2022)

Jag ska om ett ögonblick återvända till den objektiva värdeteori som ligger bakom Barans och Sweezys analys. Men först är det mödan värt att öppna ta itu med bristerna hos deras empiriska förutsägelser. Ty om Graeber hade fel om att nyliberalismen skapar allt fler meningslösa jobb, så hade också Baran och Sweezy det på sitt sätt. Om vi först tar de jobb som bara finns för att locka oss att spendera mer – reklam, marknadsföring, märkeshantering och PR – så finns det inget som tyder på att de har ökat med tiden. Data för USA som går tillbaka till 1919 tyder på att reklamutgifterna har varierat mellan 1 och 3% av BNP, men utan någon tydlig trend. Senare internationella data som samlats ihop av ekonomerna Alvin Silk och Ernst Berndt visar inte heller några bevis på någon strukturell ökning. Istället verkar reklamutgifterna sedan 1960-talet ha följt affärscykelns upp- och nedgångar.¹⁷ Baran och Sweezys andra mätbara kategori, militärutgifter, har också minskat. När *Monopolkapitalet* publicerades lade USA ut 8-9% av BNP på militären. Idag är den siffran bara 4%, med liknande minskning i hela det globala norr.¹⁸

Så om nyliberalismen inte har lett till en våg av meningslösa jobb, vad har den då skapat för sorts arbeten? I de utvecklade ekonomier som både Graeber, Baran och Sweezy koncentrerade sig är svaret förvånande. Dagens kapitalism har skapat enormt många nya jobb inom utbildning och sjukvård.

Att utbildning och sjukvård har vuxit som arbetsgivare är nära förknippat med den minskade tillverkningskraften. Som Gabriel Winant har hävdat, gjorde den sociala styrka som industriarbetarna en gång hade att de kunde erövra betydande eftergifter från staten och kapitalet, eftergifter som ofta tog formen av utökad välfärd.¹⁹ Även om tillverkningsjobben har automatiserats och flyttats utomlands, så har de välfärdsstater som de skapade fortlevt, ofta angripna men i allmänhet fortfarande med en allt större del av BNP och antalet anställningar. Denna tillväxt är särskilt märkbar inom vårdsektorn, där demografiska förändringar har förvärrats av de brutala arbetsförhållandena inom industrin som skapade efterfrågan på sjukvård, och ledde till ökat utnyttjande av sjukvårdsarbetarna och i sin tur till ökad efterfrågan.²⁰

På många sätt är utbildning och omsorg just den sortens yrken som socialister borde värdesätta. Problemet är inte att dessa jobb har skapats i stor mängd utan istället att de har blivit det Graeber skulle kalla "skitjobb". De är alltmer underfinansierade jämfört med de krav som ställs på dem. De är dåligt betalda, osäkra och tillfällighetsarbeten. Yrkets självständighet har minskat. Och den prestige som tillskrivs deras livsviktiga roll har systematiskt urholkats.

De försämrade arbetsvillkoren är en del av arbetets övergripande omvandling i dagens kapitalism. För det första utgör arbete fortfarande det kännetecknet som främst styr våra vakna liv, och arbets-

17 Alvin Silk och Ernst R. Berndt, "Aggregate Advertising Expenditure in the U.S. Economy: What's Up? Is It Real?", National Bureau of Economic Research Working Paper 28161 (december 2020). Amerikanska data för årliga reklamutgifter sedan 1919 (McCann Erickson-serierna) finns på [Galbithink](#).

18 Data från the Stockholm International Peace Research Institute Yearbook: Armaments, Disarmament and International Security (2022). I hela OECD har de genomsnittliga militärutgifterna minskat från 7% av BNP 1960 till mindre än 3% idag.

19 Gabriel Winant, *The Next Shift: The Fall of Industry and the Rise of Health Care in Rust Belt America*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2021.

20 Motsättningarna hos denna process får viktiga konsekvenser för den socialistiska praktiken. Jane McAlevey har troligen gjort mest för att undersöka dessa möjligheter, och beskriver nya utrymmen för arbetarmotstånd som har öppnats av uppsvinget för sjukvårds- och utbildningsarbeten. Se McAlevey, "The West Virginia Strike Points a Path Forward for the Labor Movement", *In These Times*, 7 mars 2018.

kraftens andel i OECD har under de senaste 40 åren legat stabilt på 60%.²¹ (Denna kontinuitet döljer två motsatta utvecklingar: i Europa har den stadigt ökat, medan den sedan slutet av 1990-talet har minskat kraftigt i USA.) För det andra: trots arbetets centrala plats har antalet årliga arbetstimmar minskat kraftigt.²² Det är okej om man har råd att leva, men är katastrofalt om man ligger nära existensminimum. För det tredje har det funnits en tydlig trend mot "jobbpolarisering", med vilket ekonomer menar att det erbjuds färre medelavancerade arbeten och många fler arbeten med hög utbildning.²³ För det fjärde har medelklassen klämts åt både antalsmässigt (andelen personer i hushåll med medelinkomst har från mitten av 1980-talet till mitten av 2010-talet minskat från 64 till 61% i hela OECD) och vad gäller ekonomisk makt (på 1980-talet hade hushåll med medelinkomst totala inkomster som var fyra gånger högre än hushåll med hög inkomst, medan förhållandet idag är mindre än tre; det beror till stor del på att inkomsterna för personer i mellangruppen har minskat i absoluta och relativa tal under de senaste 40 åren).²⁴

Detta sammanbrott i arbetenas kvalitet är något som även vanliga ekonomer åtminstone har börjat diskutera. Nyligen beskrev Harvardprofessorerna Dani Rodrik och Stefanie Stantjeva skapandet av bra arbeten som en "existentiell" utmaning för dagens kapitalism, och placerade den i nivå med klimatförändringarna.²⁵ Men ingenstans i detta nyväckta intresse för lön och arbetsvillkor försöker de klargöra Graebers centrala fråga: bidrar våra jobb till det allmännas bästa eller är de bara meningslösa?

V.

Om Graebers empiriska förutsägelser har visat sig vara felaktiga, och om hans teori är sårbar för konservativa motangrepp, så ligger en stor del av problemet i hans uttryckligen subjektiva utgångspunkt. Men vice versa är denna subjektiva utgångspunkt också den mest naturliga utgångspunkten för ett av den socialistiska teorins centrala mål: att vägleda agitationen.

Även om våra uppfattningar om vårt arbete måste vara centralt för alla organiseringsförsök inom produktionen, så går denna möjlighet att knyta samman teori och praktik förlorad i Graebers fokus på jobb som upplevs som "helt eller överväldigande meningslösa".²⁶ I dessa situationer är det uppenbara svaret från arbetaren att lämna jobbet. Och det är faktiskt vad många av de personer som Graeber talade med hade gjort. Men nästan alla av oss har haft känslan att vissa uppgifter i vårt arbete är meningslösa.²⁷ Ofta är det denna motsättning mellan jobbet värde och de meningslösa uppgifterna som vi ombes utföra som skapar utrymme för agitation och motstånd.

Som Jacques Bélanger och Christian Thuderoz, som forskar om förhållanden i industrin, har hävdad,

21 Siffror från Labour Organization (ILO) tyder på att arbetskraften sedan 1980 har ökat i Storbritannien (från 59 till 63%) och i euroområdet (från 52 till 57%). I USA har den klättrat stadigt från 1960 till slutet av 1990-talet (från 58 till 69%), men har sedan dess minskat till 53%.

22 OECD, "Hours Worked" (indikator), 2022, [OECD](#).

23 ILO siffror på "Employment by sex and occupation (Annual)."

24 Organisation for Economic Co-operation and Development, "Under Pressure: The Squeezed Middle Class", OECD Publishing, 2019.

25 Dani Rodrik och Stefanie Stantcheva, "Fixing Capitalism's Good Jobs Problem", *Oxford Review of Economic Policy* 37, nr 4 2021.

26 Graeber, *Bullshit Jobs*, s 25.

27 Wendy Bottero, "Grudging Acts", *Sociology*, 2022. Se även Catherine Bailey m fl, "The Five Paradoxes of Meaningful Work: Introduction to the special Issue 'Meaningful Work: Prospects for the 21st Century'", *Journal of Management of Studies* 56, nr 3 maj 2019.

upplever många arbetare som är ”våldigt stolta över sitt hantverkskunnande ... djup frustration ... [över] företagsledningens oförmåga att organisera verksamheten effektivt”.²⁸ Detta är troligen särskilt sant inom utbildning och sjukvård, vilket arbetarorganisationen Jane McAlevey kallar ”uppdragsdrivna” sektorer, och syftar på arbetarnas tydliga moraliska auktoritet och känsla av mening.²⁹ Känslan att dessa arbetare skulle kunna organisera jobbet bättre än vad deras chefer gör är en viktig socialistisk impuls och kraftfull utgångspunkt för agitationen. Men det är också något vi missar genom att koncentrera oss på meningslösa jobb istället för på meningslösa uppgifter.

Genom att byta analysnivå från jobb till uppgifter, kan vi knyta teorin närmare den socialistiska praktiken. Men nästa steg är att tillhandahålla en objektiv grund för våra påståenden att en viss uppgift är meningslös. Graeber flörtade själv med tanken att kvantifiera nivån av meningslösa uppgifter i en tidigare bok om byråkratin, *Reglernas utopi*.³⁰ På de första sidorna presenterar han en tänkt kurva som visar det ständigt ökande antalet timmar vi lägger ner på ”pappersarbete”. Det är givetvis bara spekulationer, och tyvärr är våra chefer de enda personer som använder tidsstudier och övervakning av uppgifter för att beräkna hur mycket tid vi använder för att göra vad. Utan tillförlitliga data för att analysera nivåer, trender och fördelning av meningslösa jobb kommer jag istället att skissera begreppsmässiga ramar för att förstå varifrån de kommer. Men påståendet att den sortens uppgifter sprider sig måste förbli en spekulativ hypotes som behöver starkare bevis.

Den första åtskillnaden att göra är mellan den primära uppgift som vårt jobb är organiserat kring (låt oss säga sköta om äldre) och de sekundära uppgifter som finns kring det. En del av dessa sekundära uppgifter är omedelbart nödvändiga (t ex ordinaera läkemedel och förnödenheter i rätt mängd) medan andra indirekt kan göra den primära uppgiften mer effektiv (som att delta i utbildning eller föra medicinlistor). Men ofta glider denna sekundära verksamhet över i meningslöshet. De klassiska sociologiska teorierna om byråkratin, som tagits från Max Webers och hans student Robert Michels skrifter, ger grundläggande ramar för att förstå hur dessa sekundära uppgifter kan övergå från funktionella till dysfunktionella.³¹ För Weber uppstår byråkrati – ett system med regelbaserat beslutsfattande och informationsbehandling – oundvikligen ur de samordningsutmaningar som stora och komplicerade institutioner står inför. Dessa rationella förvaltnings- och organisationssystem gör det möjligt för institutioner att fungera effektivt och ger dem en konkurrensfördel, och uppmuntrar in sin deras rivaler att följa dem på denna väg av rationaliseringar och byråkratisering. Men systemen ger också arbetarna extra uppgifter. Viktigast är att arbetarna måste registrera och tillhandahålla de data som byråkraterna använder för att ta beslut.

Så länge dessa system gör det möjligt för stora, komplicerade institutioner att fungera på ett samordnat och förnuftigt sätt kan de ha ett visst berättigande. Men det finns alltid en risk att byråkratierna upphör att fungera normalt och hindrar de primära uppgifter som de skulle underlätta. Den främsta fara som Weber, Michels och andra identifierade är att byråkratin blir ett mål i sig själv. Att samla ihop data, kodifiera regler och vidmakthålla den byråkratiska överbyggnaden blir institutio-

28 Jacques Bélanger och Christian Thuderoz, ”The Repertoire of Employee Opposition”, i Paul Thompson och Chris Smith, red, *Working Life: Renewing Labour Process Analysis*, Houndmills: Palgrave Macmillan 2010, s 145.

29 McAlevey, ”The West Virginia Strike”.

30 David Graeber, *Reglernas utopi: om teknologi, enfald och byråkratin hemliga fröjder*, Göteborg: Daidalos, 2016.

31 Max Weber, *Ekonomi och samhälle : förståendesociologins grunder*, 3 band, Lund : Argos, 1983-1987; Max Weber, ”Speech to Verein für Sozialpolitik (1909)” i J. P. Mayer, *Max Weber and German Politics: A Study in Political Sociology*, London: Faber & Faber, 1944; Robert Michels, *Political Parties: A Sociological Study of the Oligarchical Tendencies of Modern Democracy*, San Francisco: Hearst’s International Library Company, 1915.

nens viktigaste uppgifter. Weber förklarar att denna tendens till utvidgning finns inneboende i rationaliseringslogiken, som alltid försöker fånga oregelbundna, icke kodifierade och oreglerade undantag i sin ”järnbur”. För Michels har denna tendens en mänskligare form: byråkraterna har tillgång till information som ger dem makt och privilegier inom institutionen, och utvecklar ett materiellt intresse av att bevara institutionen och den byråkrati som upprätthåller sin makt över den. (Ett liknande resonemang för Ernest Mandel och Rosa Luxemburg i sin kritik av de reformistiska byråkratier som alltför ofta dominerar fackföreningar och socialdemokratiska partier.)³² Centralt för våra syften är att båda mekanismerna förvandlar funktionella procedurer till hopplöst dysfunktionella byråkratier, och genom att göra det skapar ett berg av meningslösa uppgifter som arbetarna ska utföra.

Här är det viktigt att notera att Webers beskrivning av byråkratin har en viss cyklisk egenskap. När förnuftiga byråkratiska processer blir sjukliga, blir de sårbara för en ”karismatisk” revolution.³³ Denna alternativa källa till makt är i grunden skild från de regler som styr det byråkratiska tänkandet. Under inflytande av karisma försvarar folk istället sina intressen genom att bryta mot regler, och krossa och störa de byråkratiska system som de är fångade i. Huruvida vi når detta stadium under den närmaste tiden återstår att se.

VI.

Den andra kategorin av meningslösa sekundära uppgifter är närbesläktad men skadligare: den verksamhet som bara finns för att ge chefer och företagsledare kontroll över vårt arbete.³⁴ För att förklara ursprunget till dessa uppgifter behöver vi återvända till Karl Marx' berömda manuskript *Den omedelbara produktionsprocessens resultat*, där han gör åtskillnad mellan ”manufaktur-” systemet (där arbetare fick lön för att t ex väva tyg i sina hem) och fabrikkssystemet (där detta arbete placerades inomhus och under chefernas direkta övervakning).³⁵ Denna övergång från ”formellt” till ”verkligt” underordnande är nödvändig på grund av arbetets märkliga karaktär som vara. När cheferna anställer arbetare så är det deras arbetskraft de vill ha, den produktiva energi som lägger värde till de kapitaltillgångar som de arbetar med. Men det cheferna får är människor med egen vilja och egna säregenheter.³⁶ Denna arbetskraftens ”obestämbarhet” har två viktiga källor. Å ena sidan har arbetare en absolut makt att välja hur mycket kraft de lägger ner i sitt arbete. Å den andra kan de också välja om de ska stanna i det företaget på lång sikt eller inte.³⁷ (Denna andra källa till obestämbarhet är givetvis historiskt betingad. Marx förutsatte att ”fritt arbete” skilde kapitalismen från andra produktionssystem. Men kapitalismen har i själva verket alltid kombinerat arbetare i olika stadier av frihet och ofrihet – från USA:s slaveri och England lagar om ”herre-tjänare” till

32 Ernest Mandel, ”Den byråkratiska förvaltningens motsättningar” i [Marxismens ekonomiska teori](#), kapitel 15; Rosa Luxemburg, [Masstrejk, parti och fackföreningar](#) [och Mandel, [Makt och pengar](#), alla på marxistarkiv.se – öa.]

33 Se Joel Andreas, ”The Structure of Charismatic Mobilization: A Case Study of Rebellion During the Chinese Cultural Revolution”, *American Sociological Review* 72, nr 3, juni 2007.

34 Stephen Marglin, ”What Do Bosses Do? The Origins and Functions of Hierarchy in Capitalist Production, Part I”, *Review of Radical Political Economics* 6, nr 2, juli 1974.

35 Karl Marx, ”[Den omedelbara produktionsprocessens resultat](#)”, i *Kapitalet, första bandet*, på marxists.org.

36 Paul Thompson, ”Crawling From the Wreckage: The Labour Process and the Politics of Production”, i David Knights och Hugh Willmott, red, *Labour Process Theory*, London: Palgrave Macmillan, 1990.

37 Chris Smith, ”The Double Indeterminacy of Labour Power: Labour Effort and Labour Mobility”, *Work, Employment and Society* 20, nr 2 2006.

migrantarbetare och den förvirrande uppsjön av anställningslagar över hela världen idag.)³⁸

Kapitalister har alltid kämpat mot dessa två källor till obestämbarhet. Men de verktyg de använder har varierat med tiden. Marx beskrev övergången från feodalismens direkta våld till de ”ekonomiska förhållandenas tysta tvång” under 1800-talets kapitalism.³⁹ Harry Braverman skildrade sedan 1900-talets övergång till ”taylorism” och olika vetenskapliga ledningstekniker. Men ingen av dessa kontrollmetoder skapade ytterligare sekundära uppgifter för arbetarna.

Detta har under de senaste 40 åren förändrats på grund av två förändringar av hur cheferna försöker kontrollera produktionsprocessen. Den första är en förfining av taylorismen. Vetenskaplig ledning uppnåddes traditionellt med hjälp av utifrån kommande experter, ”tidsstudiemän” som kom för att studera arbetsflödet och införa effektivare metoder. Men kontrollen av dagens kontorsarbete kräver att vi studerar oss själva, blir våra egna tidsstudiemän. Ofta tar denna självövervakning formen av en allt större byråkratisk överbyggnad, komplett med oändliga formulär som ska fyllas i och protokoll att föra. Men det har ett enda och mer begränsat syfte: kontroll.

Idag riskerar den tekniska utvecklingen att göra en del av dessa uppgifter föråldrade. Automatiseringen av övervakningen i det som kallas ”algoritmisk styrning” har hittills koncentrerats till dåligt betalda, lätt standardiserade jobb – logistikarbete på Amazon, Uber-förare och Deliveroo-bud.⁴⁰ Men en ökad automatisering av dessa metoder för att samla data och kontrollera arbetet skulle kunna minska mängden sekundära uppgifter som arbetare måste utföra, om än på bekostnad av autonomi, privatliv och organisatorisk förmåga. Men precis som med mycket i diskussionen om automatisering är det värt att minnas att dessa trender är väldigt mycket i sin linda, och att vår analys alltför ofta färgas av deras mest högljudda förespråkares självförhärligande påståenden.⁴¹ Det är helt enkelt inte möjligt med en nyktrare analys av huruvida den sortens meningslösa jobb ökar eller minskar innan vi har säkrare data om vad arbetare faktiskt använder tiden till.

Den andra viktiga förändringen är övergången till normgivande och kulturella kontrollmetoder.⁴² Tanken bakom dessa nya tekniker är att ”chefer på ett effektivare sätt ska kunna styra arbetarna genom att inte bara ägna sig åt deras beteende utan också deras tankar och känslor. Genom att vinna arbetskraftens hjärtan och sinnen kan cheferna uppnå den mest subtila sortens kontroll: moralisk auktoritet.”⁴³ För arbetare innebär det att delta i en rad nya sekundära uppgifter, som är utformade att inympa vissa värderingar, identiteter och kulturer. Dessa uppgifter är ofta absurda – skrattretande dåliga obligatoriska utbildningsvideor, tester av företagets ”nyckelvärderingar” på internet, att sjunga företagets lovsång – men de verkar fylla våra arbetsliv som aldrig förr.

38 Se exempel på de olika sorternas frihet arbetare har kämpat för under olika förhållanden i: Marc Steinberg, ”Capitalist Development, the Labor Process, and the Law”, *American Journal of Sociology* 109, nr 2, september 2003; Marc Steinberg, ”Marx, Formal Subsumption, and the Law”, *Theory and Society* 39, nr 2, mars 2010; John Berger och Jean Mohr, *A Seventh Man*, London: Penguin, 1975; Chris Smith, ”Rediscovery of the Labour Process”, i Stephen Edgell, Heidi Gottfried och Edward Granter, red, *Sage Handbook of the Sociology of Work and Employment*, London: Sage, 2015.

39 Marx, [Kapitalet](#), första bandet, kapitel 24, på marxists.org.

40 Jamie Woodcock, ”The Limits of Algorithmic Management: On Platforms, Data, and Workers’ Struggle”, *South Atlantic Quarterly* 120, nr 4, 2021; Alex J. Wood, ”Algorithmic Management: Consequences for Work Organisation and Working Conditions”, *JRC Working Papers Series on Labour, Education and Technology* juni 2021: JRC124874.

41 Aaron Benanav, ”Automation and the Future of Work, Part I”, *New Left Review* nr 119, september–oktober 2019.

42 Smith, ”Rediscovery of the Labour Process.”

43 Stephen R. Barley och Gideon Kunda, ”Design and Devotion: Surges of Rational and Normative Ideologies of Control in Managerial Discourse”, *Administrative Science Quarterly* 37, nr 3, september 1992: s 364.

Som mer ortodoxa marxister påpekade i de kritiska diskussionerna om arbetsprocessteorier, uppstår inte denna strävan efter kontroll för att våra chefer är hämndlystna eller av någon rent politisk önskan om makt. Istället har den sina rötter i ekonomisk nödvändighet.⁴⁴ Kapitalister är indragna i en konkurrenskraftig kamp för överlevnad och tvingas därför pressa ur sina arbetare maximala ansträngningar och engagemang. Men till skillnad från byråkratin, som verkligen kan vara nödvändig för att samordna och organisera en stor, komplicerad institution, tjänar de sekundära uppgifter som våra chefers strävan efter kontroll skapar inget större syfte. Kontrollkravet uppstår bara på grund av att vi måste utföra jobb som vi inte har någon kontroll eller självstyre över, eftersom vi, med Marx' ord, alieneras av de kapitalistiska produktionsförhållandena. Med större frihet att välja och styra vårt eget produktiva arbete skulle både problemet med obestämbarhet och behovet av kontroll upphöra att existera.

En viktig nyansskillnad avseende denna andra kategori av meningslösa uppgifter är hur de yttrar sig i den offentliga sektorn. Här finns inget ekonomiskt tvång att pressa ut så mycket arbete som möjligt av arbetarna. Men, kanske överraskande, har det uppstått liknande kontrollmetoder, mest okänt i Margaret Thatchers teori om resultatstyrning ("new public management") och Tony Blairs besatthet av "mål". Det är en medveten kopiering av den privata sektorn och återspeglar hur en specifikt kapitalistisk mentalitet har spridit sig till andra delar av samhällslivet. Thatcher och Blair hade samma mål att få den offentliga sektorn att kännas som ett privat företag, och de var öppna med denna ambition. På detta sätt fick de kulturella former som kapitalismen skapar ett eget liv och skapade meningslösa jobb långt från den fria marknadens hårda konkurrens.

VII.

Med frågan om vilka primära uppgifter som ska anses vara meningslösa riskerar vi att snubbla över den moraliska filosofins omtvistade och envisa problem. Men utan att låtsas lösa denna debatt, tror jag att vi kan klargöra en del av de begrepp som krävs för att förstå den tredje gruppen meningslösa uppgifter och peka fram mot en praktisk lösning på denna teoretiska återvändsgränd.

Utgångspunkten för att fundera på vilka jobb som ger ett meningsfullt bidrag till världen är skillnaden mellan bruksvärde och bytesvärde. Alla ting kan betraktas ur dessa två perspektiv: å ena sidan dess många, kvalitativt åtskilda ändamål; och å den andra det enhetliga, kvantitativa pris det säljs för. Det är kapitalets grundläggande motsättning, och hjälper till att förklara varför ett kapitalistiskt ekonomiskt system alltid kan skapa jobb som inte bidrar till det allmännas bästa.⁴⁵ Eftersom kapitalet alltid styrs av bytesvärde, är det enbart hängivet jakten efter profiter och den oupphörliga driften att öka sitt värde. Annorlunda uttryckt är vår ekonomi uppbyggd av en omätlig jakt på bytesvärde som inte begränsas, styrs eller kontrolleras av vad folk faktiskt behöver.⁴⁶

Den ledande ekonomin har sitt eget språk för att beskriva denna klyfta mellan vart investeringar riktas (och följaktligen vilken sorts jobb som skapas) och det allmännas bästa. Det är talet om positiva och negativa externaliteter, de bieffekter av den ekonomiska verksamheten som kan vara positiv för samhället i stort (alla gynnas av att ha friskare vänner, familj och grannar) eller skadlig (nedsmutsning från en fabrik kan påverka människor som bor hundratals kilometer bort). Eftersom

44 Sheila Cohen, "A Labour Process to Nowhere?", *New Left Review* nr 165, september-oktober 1987.

45 David Harvey, *Seventeen Contradictions and the End of Capitalism*, London: Profile Books, 2014: s 15–24.

46 G A Cohen, *Karl Marx's Theory of History: A Defence*, London: Oxford University Press, 1978: s 297–322.

dessa effekter sträcker sig långt från de personer som är direkt indragna i att ta de ekonomiska beslut det gäller, har de en benägenhet att ignoreras. Resultatet blir en felaktig fördelning av resurser. Vi får alltför många nedsmutsande fabriker och inte tillräckligt med sjukhus.

Kruxet med det här språket med positiva och negativa externaliteter är att det uttrycker problemet som felaktig fördelning istället för som en motsättning. Det bevarar därmed den moderna ekonomins grundläggande antagande att det finns ett enda, kvantifierbart mått på mänsklig nytta, som med hjälp av utbud och efterfrågan översätts i priser. Externaliteter framstår som enbart rynkor i en annars slät process – rynkor som kan slätas ut med hjälp av lämpliga institutionella ramar. Marx' kvalitativa skillnad mellan en varas eller tjänst användning och det pris den får på marknaden gör att vi kan avskaffa detta antagande och bevisa hur djupt inbäddat det egentligen är i den moderna kapitalismen.

Motsättningen mellan bruksvärde och bytesvärde förklarar varför kapitalismen kan skapa jobb som inte bidrar till det allmännas bästa. Men det visar inte att de faktiskt existerar. Inför denna utmaning finns det en tendens att hänvisa till jobb som allmänt anses ha ett socialt värde. Det finns till exempel en lång tradition av forskning inom utvecklingsekonomi som visar att statsocialistiska regimer har en benägenhet att investera mer i sjukvård än kapitalistiska regimer.⁴⁷ Ett vanligt exempel är Kuba – en underutvecklad, isolerad ö i Västindien med 11 miljoner invånare – som har längre förväntad livslängd, lägre spädbarnsdödlighet och billigare sjukvård än världens rikaste land, USA.⁴⁸

Sjukvård är givetvis inte den enda sortens jobb som bidrar till det allmännas bästa. Men vi dras ofta till den eftersom den direkt svarar mot ett odiskutabelt mänskligt behov för överlevnad. På rent formell nivå ger det alltså ett svar på frågan om vilka primära uppgifter som bidrar till det allmännas bästa, nämligen de som tillfredsställer ett verkligt mänskligt behov.

Men detta formella svar saknar innehåll. I synnerhet förklarar det inte hur vi ska identifiera dessa verkliga mänskliga behov. Överlevnad är uppenbarligen otillräckligt som organiserande begrepp. Även om den sortens behov har en viktig plats i den marxistiska teorin – och ”i sista hand” förklarar varför arbetare tar på sig exploaterande lönearbete och också varför de gör motstånd mot förhållanden då kapitalismen hotar deras grundläggande överlevnad – men varje trovärdig redogörelse för meningslösa uppgifter måste gå utöver det.⁴⁹ Dessutom gör inte överlevnad rättvisa åt det mänskliga begärets karaktär eller räckvidd. Som psykoanalytiker sedan länge har hävdat, väljer vi ofta att ta

47 Amartya Sen, ”Public Action and the Quality of Life in Developing Countries”, *Oxford Bulletin of Economics and Statistics* 43, nr 4, november 1981; Shirley Cereseto och Howard Waitzkin, ”Economic Development, Political-Economic System, and the Physical Quality of Life”, *American Journal of Public Health* 76, nr 6, juni 1986; Vicente Navarro, ”Has Socialism Failed? An Analysis of Health Indicators Under Capitalism and Socialism”, *Science & Society* 57, nr 1, 1993; Hugh F. Lena och Bruce London, ”The Political and Economic Determinants of Health Outcomes: A Cross-National Analysis”, *International Journal of Health Services* 23, nr 3, juli 1993.

48 Se James Hamblin, ”How Cubans Live as Long as Americans at a Tenth of the Cost”, *Atlantic*, 29 november 2016.

49 Vivek Chibber, ”Capitalism, Class and Universalism: Escaping the Cul-de-Sac of Postcolonial Theory”, *Socialist Register* 50, 2014. I [Kapitalet](#), första bandet, verkar Marx vara något tvetydig huruvida samhällsförhållanden kan skapa detta konfliktfyllda beroendeförhållande utan djupare psykologiska förutsättningar, t.ex.: ”Den kapitalistiska produktionen utvecklar efter hand en arbetarklass, som på grund av uppfostran, tradition och sedvana erkänner det kapitalistiska produktionssättet som en självklar naturlag. Den högt utvecklade kapitalistiska produktionsprocessen bryter ner varje motstånd. Den ständiga alstringen av en relativ överbefolkning reglerar lagen om tillgång och efterfrågan på arbete och därmed även arbetslönen i överensstämmelse med kapitalets krav. De ekonomiska förhållandenas tysta tvång beseglar kapitalets herravälde över arbetaren. Visserligen kan direkt våld ännu komma till användning, men det hör till undantagen. I vanliga fall kan arbetaren överlämnas åt ’produktionens naturlagar’, d.v.s. till det beroende av kapitalet, som kommer ur själva produktionsförhållandena, och som de garanterar och förevisar.” (Kapitel 24, avdelning 3, kursivering tillagd.)

risker, utöva farliga sporter, bli höga eller äta för mycket, allting trots vår psykologiska självbevarelsesdrift.⁵⁰ Fysiologi är i själva verket bara det första steget på Abraham Maslows berömda ”behovstrappa” med åtta steg, som omfattar den lika mänskliga strävan efter trygghet, kärlek, uppskattning och självförverkligande.⁵¹

Det andra problemet med att konstatera innehållet i verkligt mänskliga behov är att våra behov inte är fasta. Dagens kapitalism för ett ständigt propagandakrig för att övertyga oss att köpa allt fler varor, och hela tiden omforma våra begär och vår självkänsla. För många författare på 1800-talet (inklusive Marx) gick det att ha en kluven inställning till detta, och betrakta våra ökande behov som en viss förfining, en ”skolning av sinnena” som till syvende och sist höjer de mänskliga behoven över en rent djurisk existens.⁵² Men i dagens hyperkonsumerande samhällen känns detta resone-mang mindre troligt. För det första verkar den nutida kapitalismen skapa ett enormt överskott av behov. Vi kan ta två författare som jag redan har åberopat som exempel: Baran gör skillnad mellan ”förnuftiga” varor och de som bara existerar ”på grund av försäljningsinsatser”, medan Cohen betonar varuproduktionens kolossala omätlighet, som alltid och bara vill producera mer.⁵³ För det andra skapar reklamen illusionen att våra behov består av varor, och på så sätt döljer behovens djupt samhälleliga karaktär. Vi dricker öl för att se manliga ut och imponera på våra vänner, och tror att varan på något magiskt sätt kommer att bygga kärleksrelationer och respekt.⁵⁴ Genom att våra behov trasslas ihop med kapitalistiska produktionsförhållanden så fjärras vi, för det tredje, från dem. Eftersom kapitalismen befriar oss från omedelbara nödvändigheter borde det vara möjligt att förverkliga vår djupa längtan efter samarbete och osjälviskhet. Men eftersom den samtidigt förmedlar dessa behov via privategendom förblir vi fångade i förhållanden av manipulation och alienation.⁵⁵

Frågan om hur vi kan bedöma om ett arbete handlar om värdefullt självförverkligande eller lättsinnig konsumtion är bättre att ställa i praktiska ordalag: hur ska vi ta reda på var gränsen för verkligt mänskliga behov går? Via vilka processer går det att fastställa ett svar? Det klassiska nyliberala svaret kommer från Friedrich Hayeks och Ludwig von Mises’ bidrag till de ekonomiska beräkningsdebatterna.⁵⁶ För dem var marknaden en oöverträffad anordning för att behandla information och sammanställa alla deltagarnas kunskap och vad de subjektivt föredrar, och forma vårt uppträdande som svar på denna mängd data. I själva verket var ”marknadens överlägsna om än dunkla visdom” något som skulle försvaras mot beskäftiga teknokrater och snokande ekonomer.⁵⁷ Så när det kommer till meningslösa jobb är deras svar enkelt: om någon betalar dig för att göra det så måste det vara värdefullt och svara mot ett verkligt mänskligt behov. Ingen vanlig dödlig ska ifrågasätta marknadsmaskinens resultat.

50 Richard Seymour, ”All I Am Saying, Is Give Death a Chance”, *Lenin’s Tomb*, 8 juni 2015.

51 Abraham Maslow, ”A Theory of Human Motivation”, *Psychological Review* 50, nr 4, 1943.

52 Andrew Chitty, ”The Early Marx on Needs”, *Radical Philosophy* 64, 1993; Agnes Heller, *The Theory of Need in Marx*, London: Allison & Busby, 1976: s 23–39.

53 Paul Baran till Paul Sweezy, 2 maj, 1960; Cohen, *Karl Marx’s Theory of History*, s 302 not 3.

54 Raymond Williams, ”The Magic System”, *New Left Review* nr 4, juli-augusti 1960.

55 Chitty, ”The Early Marx on Needs”.

56 Se Ludwig von Mises, *Economic Calculation in the Socialist Commonwealth*, Auburn, AL: Mises Institute, 1990 [1920]); Friedrich Hayek, ”The Use of Knowledge in Society”, *American Economic Review* 35, nr 4, september 1945.

57 Quinn Slobodian, *Globalists: The End of Empire and the Birth of Neoliberalism*, Cambridge, MA: Harvard University Press, 2018: s 282. Se speciellt kapitel 2 (”A World of Numbers”) och kapitel 7 (”A World of Signals”).

Detta är mer en trosförklaring än ett övertygande argument. Men Hayek och Mises kan peka ut ett svar för socialister. Socialisternas grundvalar är inte en ohämmad marknad utan ett samhälle där beslut om vart resurser ska tilldelas och vilka jobb som ska utföras tas genom öppna demokratiska diskussioner. Denna rationellt och demokratiskt utformade ekonomi var det underförstått "andra" mot vilket Baran och Sweezy jämförde monopolkapitalismens "slöseri". Men den har ibland avvisats av dagens vänster till förmån för nykeynesianska insatser som Grön New Deal eller en åtstrammingsfientlig politik.

Att hålla fram en demokratisk ekonomi som den måttstock mot vilken vi bedömer huruvida ett jobb är meningslöst eller ej kräver två teoretiska klargöranden. Precis som reklam formar våra begär och identiteter, så skulle, för det första, en rådgivande demokratisk debatt också förändra våra behovs karaktär. I den meningen skulle de processer med vilka vi fastställer värde i sig själv forma vår bedömning av värde. Men till skillnad från de förvanskningar och motsättningar som beskrevs ovan, så förutsätter socialister att demokrati kommer att hjälpa till att upphäva den andliga och själsliga skada som konsumtionskapitalismen har orsakat, och gör det möjligt för oss att blomstra individuellt och som kollektiv. Det andra klargörandet gäller här och nu. Vi kan givetvis bara närma oss den här sortens demokratisk planering med små steg, och idag finns det väldigt få ställen där sådana institutioner existerar. Utmaningen är därför att bygga dem. Men under tiden måste vi också föra begynnande demokratiska debatter i det som återstår av den offentliga sfären. Vi måste kämpa i hela civilsamhället och leta efter "positioner som går att försvara", från vilka vi högröstat kan utmana den nuvarande resurstilldelningen och föra fram en annan vision, baserad på en annan uppsättning behov. Det är den uppgift som Graeber försökte undvika med sin rent subjektiva definition av meningslösa jobb. Men den går inte längre att ignorera.

VIII.

David Graebers *Bullshit Jobs* ställde en viktig fråga om dagens kapitalism. Men dess teoretiska utgångspunkt ledde in den i en återvändsgränd. Det centrala problemet med arbete idag är inte att en allt större andel människor upplever att deras eget arbete är meningslöst. Det är att ekonomin i sin helhet inte handlar om att tillfredsställa verkliga mänskliga behov. Istället ser vi våra arbetsliv förstöras av dysfunktionella byråkratier som hindra vår förmåga att leka och skapa. Vi slösar tid fångade i processer som bara finns till för att ge våra chefer kontroll över oss. Och vi hänvisas till arbeten som inte skulle existera om folk hade makt att välja var våra allt knappare resurser ska investeras. Det är där det verkligt meningslösa finns.